

אתר דעת * לימודים * גיליון 19 * תשפ"ג * 2022/23

מצות הקהל – ההלכה כנגזרת מהמקראות

עזרא בלוק

הקדמה

כפי שטענתי במאמרי הקודם,¹ חז"ל הציגו את עולם פסיקת ההלכה כמורכבת מצדדים להיתר ומצדדים לאיסור. על מנת לראות את התמונה השלמה, יש לעיין ולבחון כל אחד מהבחינות השונות כדי להגיע להכרעה סופית. עד כדי כך שחז"ל טענו² שסנהדרין שדנו דיני נפשות וראו כולם לחובה (כלומר שאף אחד לא ראה צד לזכותו של הנאשם), פוטרים אותו ואינו נהרג. יותר מזה, מלמדים אותנו חז"ל³ שכל הרעיון מאחורי הכלל של 'אחרי רבים להטות' הוא **על מנת** שהתורה תידרש מ"ט פנים לטמא ומ"ט פנים לטהר. מתוך הצגת המורכבות והבחינות השונות, ניתן להבין את המשמעויות והרעיונות הגדולים המנחים את מצוות התורה ודיניהן. הרעיונות האלו משתלבים יחד ובונים לנו תמונה שלמה יותר של רוח התורה העומדת מאחורי פרטי דיני ומשפטי התורה. כלומר, העיקר הוא עצם חשיפת הבחינות השונות והפנים לכאן ולכאן. לאור זאת, במאמרי אפעל על פי שיטת לימוד שכל מגמתה היא חשיפת הבחינות השונות. אופן העיון הוא באופן הבא:

- א. עיון במקראות וזיהוי הבחינות השונות המרכיבים את המצוה באמצעות זיהוי התבניות והצורות בכתוב.
- ב. הקבלת הבחינות השונות למצוות האחרות.
- ג. איחוד הבחינות כדי ליצור את התוצר הסופי של המצוה בכל דיניה. כל הבחינות אמורות להסתכם יחד לכלל הוראה אחת קוהרנטית ברובד המעשי-הלכתי.
- ד. עימות התוצר הסופי עם הכתוב בתורה ונתינת המשקל להלכות - קביעת אילו דינים יוגדרו כקרובים מספיק למבט הפשוט כדי להגדירם כדאורייתא, אילו רחוקים מדי ועליהם להיות מוגדרים כחקיקה מדרבנן, ואילו ללא בסיס מספק להיות מחייבים כלל. כן יש להכריע אילו דינים מסרן הכתוב לחכמים לקבוע את הגדרים המדויקים, ואילו דינים מעכבים.

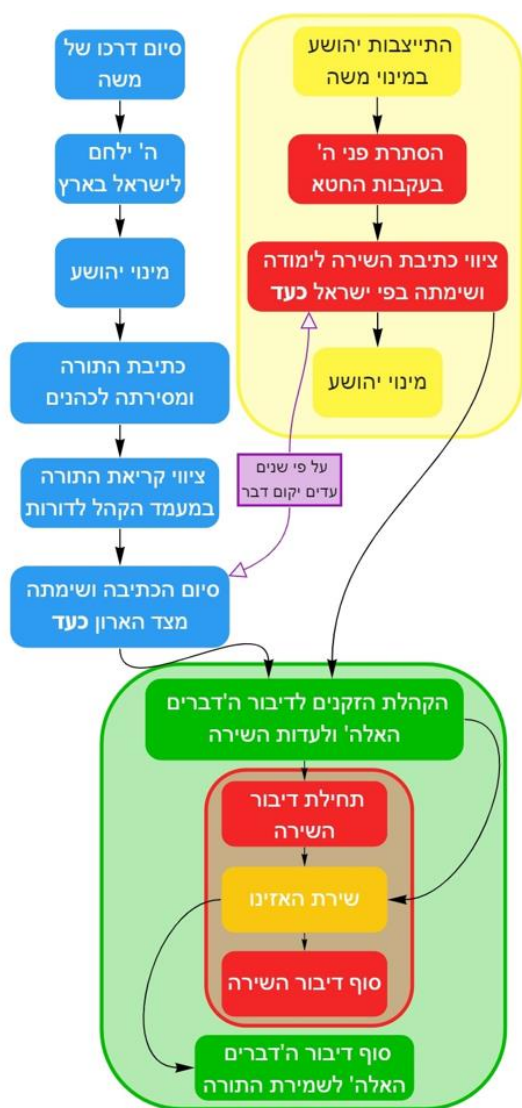
נתחיל בזיהוי המקורות השונים העוסקים במצות הקהל. התורה מעניקה למצוות הקהל ארבעה פסוקים בלבד, אולם אם נעיין, נראה שבעצם התנ"ך מלא ב'מעמדות הקהל' הקשורים למצות הקהל בצורה אדוקה (אף אם לעיתים חלקם דומים רק חלקית, ואינם מהווים מעמד הקהל במוצאי שביעית בחג הסוכות).⁴ במהלך עיונינו ניחשף להרבה מהם.

¹ לימודים, גליון מס' 18, קריאת שמע – ההלכה כנגזרת מהמקראות / עזרא בלוק.

² סנהדרין דף יז עמוד א.

³ ירושלמי סנהדרין פרק ד הלכה ב.

⁴ הרשימה של המעמדות: מעמד הר סיני, הקהל בנדבת המשכן בפרשת ויקהל, הקהל בחנוכת המשכן, התקהלות בחטא המרגלים, עדת קורח, חטא מי מריבה, מעמד הר נבו בערבות מואב, יהושע במעמד הר גריזים והר עיבל (יהושע ח), התקהלויות בסוף ימיו (יהושע כג-כד), הקהל של דוד בחתימת נדבות המקדש, הקהל של שלמה בחנוכת המקדש ומגילת

זיהוי הבחינות

א. התורה והשירה

התורה בדברים פרק לא מציגה את המאורעות של מעמד הר נבו וחתימת ספר התורה לקראת מותו. אולם אם מסתכלים במשך כל הפרק מתגלה תופעה מעניינת. התורה מספרת בהתחלה על סיום דרכו של משה ומינוי יהושע, חתימת התורה ומעמד הקהל עם קריאת התורה. אולם, לאחר מכן התורה מספרת את הסיפור מכיוון אחר, בו ה' מצוה על מינוי יהושע, ומצוה את משה לכתוב את השירה כעד ושוב ממנה ה' את יהושע בעצמו. לאחר מכן חוזרים לסיפור הראשון ומסופר שמשה מסיים לכתוב את התורה ושהוא מושם בארון כעד. לאחר מכן, מקהילים את הזקנים עבור השמעת השירה, ושוב חוזרים וחותרים את השירה ומקריאים אותה. לאחר מכן, מובאת שירת האזינו בפרק לב, ואחריו ישנם דברי סיכום וחתימה על השירה ועל התורה. יש לזכור שהשירה מתפרשת בשני מובנים. מובן אחד הוא כשירת האזינו⁵ ומובן שני הוא התייחסות לכל התורה⁶. חתימת התורה מתוארת כשני סיפורים מקבילים השזורים זה בזה, כתורה וכשירה. לצורך סידור הפרשה ראה משמאל:

התורה מספרת סיפור העוסק ב'תורה' (המוצג בכחול). ראשית, משה ממנה את יהושע, את ספר התורה, כותב משה רבינו מיחמתו מצוה לקרוא אותה במעמד הקהל כל שבע שנים לדורות "לְמַעַן יִלְמְדוּ וַיְרֹאוּ אֶת־ה' אֱלֹהֵיהֶם", ומפקיד את הכהנים עליה. התורה מובדלת מהעם, ואותה שמים בארון כעד. סיפור שני הוא על

השירה (המוצג באדום), שנאמר במסגרת מינוי יהושע (המוצג בצהוב). השירה נכתבת ונלמדת על ידי ומושמת בפי העם לעד⁷. היא נתונה ומלווה את ישראל. שני העדים הללו מקיימים יחד את דבר ה'. שני עדים אלו בהמשך באים יחד בהקהלת הזקנים שהתורה מתנסחת בלשון עמומה "הדברים האלה" (המוצג בירוק). במסגרת זו נאמרת פרשת האזינו כשילוב שניהם. אולם, בבחינה נוספת שירת האזינו נאמרת כשירה, ולכן בתוך המסגרת מובא מסגרת נוספת של אמירתה כשירה כפי שמוצג. שירת האזינו משמש בתור עדות ה'שירה' במובן המצומצם שלו, ויחד עם זה, שילוב העדות של ה'תורה' וה'שירה' במובן הרחב של ה'שירה' כמינוי לתורה כולה המלווה את ישראל. התורה בכוונה עמעמה מהי השירה כדי להציג את האזינו כעדות המציגה את עיקר ותמצית התורה, ולכן משה במעמד זה בעצם מקיים מעמד הקהל בשירת האזינו בלבד.

קהלת, הקהל של אסא המלך, הקהל של יהושפט המלך, הקהל של יהוא המלך, הקהל של יאשיהו, הקהל של עזרא הסופר. כמו כן, יש אזכורים במזמור תהלים פרק כב ובספר יואל. חז"ל מדברים גם על המעמד-הקהל בימי המלך אגריפס הראשון בימי בית שני מהשושלת ההרודיאני.

⁵ רש"י ורמב"ן.

⁶ סנהדרין כא ע"ב ובנדרים לח ע"א.

⁷ חז"ל למדו בסנהדרין כא ע"ב מפה מצוה לכל אדם מישראל לכתוב לו ספר תורה.

~~~~~

ב. הגברת יראת ה'

באופן הכי פשוט, ניתן לראות את המשמעות היסודית של מעמד הקהל כהגברת היראה מדברי הכתוב בדברים לא, יב-יג:

"הקהל את־העם האֲנָשִׁים והַנָּשִׁים והַטָּף וגַּרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַעַן יִלְמְדוּ וַיֵּרְאוּ אֶת־ה' אֱלֹהֵיכֶם... וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וּלְמַדּוּ לִירְאָה אֶת־ה' אֱלֹהֵיכֶם..."

חז"ל קבעו שהכהן גדול קורא בתורה ביום הכיפורים. הם הקישו את יום הכיפורים לשמונת ימי המילואים ומתואר שם הקהל שמשה הקהיל בחנוכת המשכן שבו אמר לעם את דברי ה'⁸. העוררות לתשובה במעמד נגזר מבחינה זו של הגברת יראת ה' לשמור מצוותיו.

יראת ה' תלויה ביראה בגויים. כלומר, אם ישראל יראי ה' הם לא ייראו מהגויים. מתארת זאת התורה ביחס למעמד הקהל⁹: "**חֲזָקוּ וְאַמְצוּ אֶל־תִּירְאוֹ וְאַל־תַּעֲרָצוּ מִפְּנֵיהֶם** כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ הוּא הַהֵלֶךְ עִמָּךְ לֹא יִרְפָּךְ וְלֹא יַעֲזֹבְךָ... וְיִקְוֶה הוּא הַהֵלֶךְ לְפָנֶיךָ הוּא יְהִי עִמָּךְ לֹא יִרְפָּךְ וְלֹא יַעֲזֹבְךָ **לֹא תִירָא וְלֹא תַחַת**... הקהל את־העם האֲנָשִׁים והַנָּשִׁים והַטָּף וגַּרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וּלְמַדּוּ וַיֵּרְאוּ אֶת־ה' אֱלֹהֵיכֶם".¹⁰ רעיון זה מובא גם כן בנאום של משה בתחילת ספר דברים, אך לעומת נאום משה שטען שיש להגיע ליראה מתוך התבוננות במציאות וביד ה' המנהיגה אותה – מפגש עם המציאות, במעמד הקהל השיטה להגברת יראת ה' היא על ידי השמיעה הלימוד והמפגש עם התורה.

מעמד הקהל של אגריפס:

המשנה¹¹ מתארת מעמד הקהל שנעשה בתקופת אגריפס:

"אגריפס המלך עמד וקבל וקרא עומד ושבחוהו חכמים וכשהגיע (שם י"ז) ללא תוכל לתת עליך איש נכרי זלגו עיניו דמעות אמרו לו אל תתירא אגריפס אחינו אתה אחינו אתה אחינו אתה."

אגריפס היה מלך מהשושלת ההרודיאני, והורדוס היה עבד אדומי ולא מזרע ישראל. אגריפס בכה שהבין שצריך לפנות את הכסא למלך מבית דוד, אך העם הרגיע אותו ואמרו שהוא אחיהם. חז"ל מבקרים זאת בגמרא¹²:

---

⁸ מעמד הקהל זה של משה מזכיר מאוד את מעמד הקהל. עצם העובדה שהתורה מצוה אותו להקהיל את ישראל ולדבר אליהם את צו ה' מזכיר את מעמד הקהל. כמו כן, הדבר נעשה פתח אהל מועד, העם מקריבים עולות ושלמים ויש גילוי שכינה וברכה כמו בהקהל. כך גם הבינו חז"ל: המשנה בשניהם קובעת (יומא סט ע"א – ע"ב; סוטה מ ע"ב – מא ע"ב) שחזן הכנסת נותן לראש הכנסת הנותן לסגן הנותן לכה"ג, אלא שבהקהל אף הכה"ג נותן למלך. בשניהם אב"י מסביר שהטעם לכך 'משום כבודו של כהן גדול/מלך'. בשניהם דנים איך יושבים והרי אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד ומסיקים שמדובר בעזרת נשים. כמו כן, ביומא סט ע"ב מיד לאחר הדיון בקריאת הפרשה ביום הכיפור הגמרא מתחילה לדון במעמד הקהל של עזרא הסופר.

⁹ דברים לא, ו-יב.

¹⁰ וכן במעמד הר סיני (שמות כח) המקדים את ברית העגנות.

¹¹ סוטה פרק ז משנה ח.

¹² סוטה מא ע"ב.

אל **תתירא** אחינו אתה, תנא משמיה דרבי נתן באותה שעה נתחייבו שונאיהם של ישראל כליה **שהחניפו** לו **לאגריפס**. אמר ר"ש בן חלפתא מיום שגבר **אגרופה** של **חנופה** נתעוותו הדינין ונתקלקלו המעשים ואין אדם יכול לומר לחברו מעשי גדולים ממעשיך¹³.

חז"ל מדגישים שדבריהם היו בדיוק הפוך ממשמעות מעמד הקהל שבא להגדיל את יראת ה' ושמירת מצוותיו, ולכן הם התחייבו כליה כעין חזרה על חטא העגל.

ג. שיחזור מעמד הר סיני

אחת הבחינות המרכזיות של המעמד שאותו כבר זיהה הרמב"ם¹⁴ הוא שיחזור מעמד הר סיני. משה מכנה את מעמד הר סיני בספר דברים בנאומו הראשון: "יום הקהל"¹⁵. יש הקבלות רבות המעידים על קשר זה:

מצוות הקהל	מעמד הר סיני	
"הקהל את העם... למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלהיכם... ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' אלהיכם כל הימים אשר אתם חיים על האדמה..."	"... הקהל לי את העם ואשמעם את דברי אשר ילמדון ליראה אתי כל הימים אשר הם חיים על האדמה ואת בניהם ילמדון" ¹⁶	הציווי להקהיל המטרה והעברה לבנים
"וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ... כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחתון וסרתם מן הדבר מן הדרך"	"ויקמו לצחק... וידבר יה' אל משה לך ר' כי שחת עמך... סרו מהר מן הדרך... פן תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם" ¹⁷	החטא
"ויכתב משה את התורה הזאת ויתנה אל הכהנים בני לוי הנשאים את ארון ברית יקוק ואל כל זקני ישראל: תקרא את התורה הזאת נגד כל ישראל באזניהם: ויכתב משה את השירה הזאת ביום ההוא... וידבר משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת: ויבא משה וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם הוא והושע בן נון:"	"ויבא משה ויספר לעם את כל דברי ה'... ויכתב משה את כל דברי ה' ויקח ספר הברית ויקרא באזני העם... עלה אלי הקרה... ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורתם:" ¹⁸	כתיבת קריאת ולימוד התורה
"קרא את יהושע והניצבו באהל מועד ואצונו וילך משה ויהושע והניצבו באהל מועד: וירא ה' באהל בעמוד ענן ויעמד עמוד הענן על פתח האהל:"	"ויקם משה ויהושע משרתו ויעל משה אל ה' האלהים: ואל הזקנים אמר שבו לנו בזה... ויעל משה אל ה' ויבס הענן את ההר:" ¹⁹	יהושע הזקנים והענן
"ויהי ככלות משה לכתב את דברי התורה הזאת... ויצו משה את הלויים נשאי ארון ברית"	"ואכתב על הלחת את הדברים אשר היו על הלחת הראשונים אשר"	כתיבת התורה

¹³ החנופה הרכה נעשית בסוף קשה כאגרוף.

¹⁴ בהלכות חגיגה פרק ג הלכה ו.

¹⁵ דברים ט, דברים י ד, דברים יח טז.

¹⁶ דברים ד, י.

¹⁷ פרשת כי תשא שמות לב, ו-ח; לד, טו.

¹⁸ שמות כד.

¹⁹ שמות כד.

ושימתה בארון כעדות	שְׁבִרַת וְשִׁמְתָם בְּאֲרוֹן... וְאִשָּׁם אֶת־הַלַּחַת בְּאֲרוֹן אֲשֶׁר עָשִׂיתִי וַיְהִיו שָׁם בְּאֶשֶׁר צִוִּי ה'." 20	יה' לאמר: לָקַח אֶת סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה וְשִׁמְתָם אֹתוֹ מִצַּד אֲרוֹן בְּרִית־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְהָיָה־שָׁם בְּךָ לְעֵד:"
דיבור לזקנים את הדברים	"וַיֵּט (י) וַיָּבֵא מֹשֶׁה וִיקְרָא לְזִקְנֵי הָעָם וַיִּשָּׂם לִפְנֵיהֶם אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר צִוָּה ה':"	"הִקְהִילוּ אֵלַי אֶת־כָּל־זִקְנֵי שְׁבִטֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם וְאִדְבַּרְהָ בְּאָזְנֵיהֶם אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה..."

משמעות עצם הציווי להקהיל כמעמד הבא להביא את העם ליראת ה', והעברת המסר לבנים לדורות, כתיבת התורה וקריאתה באזני העם, נתינתה ולימודה, היחס ליהושע ולזקנים, מנהיגי האומה, מתן התורה והשראת השכינה בעמוד הענן, שימת התורה בארון כעדות. ייתכן שבחינה זו היא הבסיס לכך שבעלי מומים פטורים מהקהל, ²¹ שהרי במעמד הר סיני כולם התרפאו ולא היו בעלי מומים בקהל. ²²

כעת, עלינו להבין מהו 'ספר הברית' המקביל ל'ספר התורה' של הקהל? עמדו על זה חז"ל במכילתא ²³:

"ויקח ספר הברית וגו' אבל לא שמענו מהיכן קרא באזניהם... רבי ישמעאל אומר בתחלת הענין מהו אומר ושביתה הארץ שבת לה' וגו' שש שנים תזרע וגו' שמיטין יובלות ברכות וקללות. ²⁴

ר' ישמעאל טוען שספר הברית שקרא משה הוא תוכן פרשיות בהר ובחוקות. הוא לומד זאת מההקדמה לפרשת בהר שכתוב ²⁵: "וַיְדַבֵּר ה' אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינִי לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל..." , ובסוף פרשת בחוקות כתוב ²⁶: "אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת־מֹשֶׁה אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינִי:" התורה ממסגרת פרשיות אלו ומורה שנאמרו בסיני ואינן במקומן. כמו כן, בסיום של הברכות והקללות של פרשת כי תבוא כתוב: "אלה דברי הברית אשר צוה ה' את משה לכתר את בני ישראל בארץ מואב, מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב". ²⁷ 'דברי הברית' מתייחסים לברכות ולקללות, אז ככל הנראה 'הברית אשר כרת אתם בחרב' מתייחס לברכות וקללות של פרשת בחוקות. ²⁸

אם נעיין נמצא בפרשת בהר רשימה מקבילה של ברכות לאחר ציווי על השמיטה לברכות בפרשת בחוקות:

ויקרא כה – בהר	ויקרא כו – בחוקות
ועשיתם את חֻקֵי ואת משפטי תשמרו ועשיתם אתם וישבתם על הארץ לבטח (יח) וישבתם לבטח עליה (יט) ונתנה הארץ פריה	אם בחֻקֵי תלכו ואת מצוֹתֵי תשמרו ועשיתם אתם (ג) וישבתם לבטח בארצכם (ה) ונתנה הארץ יבולה (ד)

²⁰ דברים י, ב-ה. כידוע נקרא הארון ארון העדות, וכך מושלמת ההשוואה.

²¹ חגיגה ג ע"א.

²² מכילתא דר' ישמעאל יתרו מסכתא דבחדש ט, ויקרא רבה יח ד.

²³ מכילתא דר' ישמעאל יתרו מסכתא דבחדש יג.

²⁴ האבן עזרא בויקרא כה, א מאמץ שיטה זו.

²⁵ ויקרא כה, א-ב.

²⁶ ויקרא כז, לד.

²⁷ דברים כח, סט.

²⁸ ואף המילה ברית מופיע שמונה פעמים בברכות והקללות של פרשת בחוקות ומהווה איפה מילה מנחה.

ואכלתם לחמכם לשבע (ה) ופניתי אליכם והפריתי... והרביתי אתכם (ט) ואכלתם ישן נושן (י)	ואכלתם לשבע וצויתי את ברכתי לכם (כא) ואכלתם מן התבואה ישן (כב)

וכן, פרשת בחוקותי מלא בתיאורים על 'הארץ' שמקוללת בגלל החטאים, ולאחר כל הקללות מתואר שאז הארץ תרצה את שבתותיה. עיקרון זה, שהארץ המקוללת החל כבר מאדם הראשון שהתקללה האדמה, כך בחטא קין התקללה האדמה בעבורו ובדור המבול השחיתו את הארץ. רק אז קבע ה' שיש לנתק בין מעשי האדם לארץ והארץ כבר לא תקולל בעקבות מעשי האדם. אך ה' השאיר מקום אחד, והוא ארץ ישראל שמצב הארץ עדיין עומד במצב הראשוני שהארץ מתברכת ומתקללת ע"פ מעשי ישראל. התורה מדגישה זאת באומרה בפרשת בהר "פִּי-לִי הָאָרֶץ"²⁹, ולגבי עם ישראל: "פִּי-לִי בְנֵי-יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עָבְדִי הֵם"³⁰. כך נאמר כבר במעמד הר סיני:³¹ "אִם-שָׁמוּעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי וְשָׁמַרְתֶּם אֶת-בְּרִיתִי וְהִיְתָם לִי סֵגֻלָּה מִכָּל-הָעַמִּים פִּי-לִי כָל-הָאָרֶץ". יוצא שמבחינה זו השמיטה מהווה בסיס לביטוי לרצון האלוהי בתפר האדם-ארץ, ולכן היא מהווה בסיס לכל המצוות.³² הזיקה המשמעותית של ספר הברית למעמד הקהל ברור ע"פ זה. כמו שמשה אמר לישראל בהר סיני את הברכות והקללות כך במעמד הקהל, וכמו שמשה ציווה על השמיטה כיסוד לשאר המצוות, כך מעמד הקהל נאמר דווקא במוצאי שנת השמיטה.³³

ד. כריתת ברית

במעמד הקהל ישנו כריתת ברית. מלבד ברית האגנות במעמד הר סיני שמקביל למעמד הקהל כפי שראינו, משה כרת ברית נוספת בערבות מואב המתוארת בפרשות כי-תבוא וניצבים. גם ברית זו מקבילה למעמד הקהל:

ברית ערבות מואב	מעמד הקהל
"אַתֶּם נֹצְבִים הַיּוֹם כָּלְכֶם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם... כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל: טַפְכֶּם נְשִׁיכֶם וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ מִחֵינֶךָ מִחֹטֵט עַד שֹׂאֵב מִיָּמֶיךָ:" (כט, ט-י)	"הַקֹּהֵל אֶת-הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף וְגֵרְךָ אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ" (לא, יב)
"וְאֲשִׁיכֶם שְׁבִטֵיכֶם זִקְנֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל" (כט, ט)	"הַקֹּהֵל אֱלֵי אֶת-כָּל-זִקְנֵי שְׁבִטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם" (לא, כח)

אכן בחגיגה ג ע"א המספרת שרבי יהושע ביקש לשמוע את דרשת רבי אלעזר בן עזריה כשעלה לנשיאות: "אמרו לו: בפרשת הקהל. - ומה דרש בה? הקהל את העם האנשים והנשים והטף... טף למה באין? כדי ליתן שכר למביאיהן", ובמכילתא דר' ישמעאל יג ב מסופר אותו סיפור אלא ביחס לברית ערבות מואב: "אמרו לו כלל זה דרש, אתם נצבים היום כלכם טפכם נשיכם וכי טף היה יודע להבין בין טוב לרע, אלא ליתן שכר

²⁹ ויקרא כה, כג.

³⁰ ויקרא כה, נה.

³¹ שמות יט, ה-ו.

³² כדברי רש"י על ויקרא כה א ששמיטה מהווה דוגמה לשאר המצוות שכלליהם ופרטיהם מסיני.

³³ בעניין השביעית, כתוב בפרשת בהר גם את דינו של עבד. הרבה מהדינים של העבד קשורים בדינים מקבילים בשמיטה. מלבד העובדה שהעבד משוחרר לאחר שבע שנים, וגם אם רוצה להישאר יוצא לחופשי ביובל, התורה מאריכה אף בגאולתו כמו גאולת בתי ערי חומה לקראת היובל. ואכן כמו שפרשת בהר מתחיל בנושאים אלו כך פרשת משפטים מתחילה בדיני עבד עברי המשתחרר לאחר שבע שנים.

למביאיהם, לרבות שכר עושי רצונו". אם כן, כריתת הברית בערבות מואב מקביל למעמד הקהל. ובאמת כמו שבברית האגנות במעמד הר סיני קראו את הברכות והקללות ב'בחקותי' כך בניצבים קראו ברכות וקללות של פרשת כי-תבוא, וכך גם במעמד הקהל.

ברית נוספת המקבילה למעמד הקהל הוא מעמד הר גריזים והר עיבל (יהושע ח):

מעמד הר גריזים והר עיבל	מעמד הקהל
"וַיִּכְתֹּב־שָׁם עַל־הָאֲבָנִים אֶת־מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל."	"וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת."
"וְכָל־יִשְׂרָאֵל וְזִקְנָיו וְשֹׁטְרֵיהֶם וְשֹׁפְטֵי עַמָּדֵיהֶם מִזֶּה וּמִזֶּה לְאַרְוֹן נֶגֶד הַכְּהֲנִים הַלְוִיִּם נִשְׁאֵין אֲרֹן בְּרִית־ה'."	"וַיִּתְּנָה אֶל־הַכְּהֲנִים בְּנֵי לֵוִי הַנָּשָׂאִים אֶת־אֲרֹן בְּרִית יִקְוֹק וְאֶל־כָּל־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל: ... וַיֵּצֵא מֹשֶׁה אֶת־ הַלְוִיִּם נִשְׁאֵי אֲרֹן בְּרִית־ה' ... הַקְהִילוּ אֵלַי אֶת־ כָּל־זִקְנֵי שְׁבִטֵיכֶם וְשֹׁטְרֵיכֶם..."
"וְאַחֲרֵי־כֵן קָרָא אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַבְּרָכָה וְהַקְלָלָה כְּכָל־הַכָּתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה:"	"תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת"
"לֹא־הָיָה דָּבָר מִכָּל אֲשֶׁר־צִוָּה מֹשֶׁה אֲשֶׁר לֹא־קָרָא יְהוֹשֻׁעַ נֶגֶד כָּל־קְהֵל יִשְׂרָאֵל וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף וְהַגֵּר הַהֹלֵךְ בְּקִרְבָּם." ³⁴	"הַקְהֵל אֶת־הָעָם הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ..."

מהשוואה זו אנו מוצאים כמה דברים החוזרים על עצמם בברית כמו בברית האגנות – שתיהן לאחר מתן מצוות, בשתיהן בונים מזבח³⁵, מקריבים עולות ושלמים ואוכלים, מברכים, מנציחים וכותבים את דברי התורה על אבנים, לוחות אבנים או אבני המזבח ובשתיהן קוראים ברכות וקללות.³⁶

יהושע כרת ברית נוספת בסוף ימיו (יהושע כד), ואף שם נכתבו דברי התורה לעד על אבן, כשכל ישראל מתייצבים יחד עם ראשי העם שופטיו ושוטריהם, בדומה למעמד הקהל. יהושע מתאמץ להביא את העם לבחור מעצמו בעבודת ה' אז שכריתת הברית דורשת גם מעורבות של העם ולא רק צו אלוהי, שיהיו שני שותפים לברית, שזהו עניין מהותי בכריתת הברית.

³⁴ רד"ק.

³⁵ מתואר שעל המזבח לא הונף בחל ע"פ מה שנאמר מיד לאחר מעמד הר סיני, בשמות כ, כא-כב: "מִזְבֵּחַ אֲדָמָה תַעֲשֶׂה לִי וְחִבַּת עֲלִיוֹתֶיךָ וְאֶת־שְׁלֵמֶיךָ אֶת־צֹאנֶךָ וְאֶת־בְּקָרְךָ כָּל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר אֶזְכִּיר אֶת־שְׁמִי אֵבֹא אֵלֶיךָ וּבְרַכְתִּיךָ: וְאִם־מִזְבֵּחַ אֲבָנִים תַעֲשֶׂה־לִּי לֹא־תִבְנֶנָּה אֶתְּחַן גִּזִּית כִּי חֲרָבָה הִנֵּפֶת עָלֶיהָ וְתַחֲלִלָה." מזבח משה מאדמה המסמל נידות, ומתאים ל'כל מקום אשר אזכיר את שמי'. מזבח אבנים שיהושע בונה לאחר הכניסה לארץ במעמד הר גריזים והר עיבל (דברים כז, ה-ו) מסמל קביעות. זה מתאים רק למקום אחד, בשכינה הקבועה בארץ ישראל – במקום אשר יבחר ה'.

³⁶ התורה קושרת את מעמד הקהל לברכות ולקללות, שנאמר (דברים כח, נח): "אִם לֹא תִשְׁמָר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת הַכְּתוּבִים בְּסֵפֶר הַזֶּה לִירְאָה אֶת הָשֵׁם הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא הַזֶּה אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ" המקביל ל"וַיִּרְאוּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַשְּׁמָרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת." בהקהל.

ניתן למצוא כריתת הברית אף במעמדות הקהל של דוד המלך בנדבת המקדש³⁷, של שלמה המלך בחנוכת המקדש³⁸, של אסא מלך יהודה³⁹, של יהושפט מלך יהודה⁴⁰, של יהוידע הכהן והמלך יואש⁴¹, של המלך יאשיהו כשמצאו את ספר התורה⁴² ושל עזרא הסופר⁴³. בהרבה מהמקרים הברית היתה מלווה עם בניית מזבח, הקרבת עולות ושלמים ואכילה, שאלו דברים שניתן למצוא בהרבה בריתות בתנ"ך⁴⁴. יותר מזה, בבריתות המתוארות ניתן לראות שהן מלוות גם בתיקון מעשי של העם. מטרת הברית היא שיתוף הפעולה של שני הצדדים (ובמקרה זה, עם ישראל והקב"ה)⁴⁵. תוכן הבריתות מתואם לדור, לקשייו והתמודדותיו.

במעמד הקהל של יאשיהו חז"ל מתארים⁴⁶ שכשמצאו את ספר התורה, הוא היה גלול לפרשת ניצבים בפסוק "אֲרוּר אֲשֶׁר לֹא יָקִים אֶת דְּבַר הַתּוֹרָה הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם". חז"ל הסיקו זאת מהכתוב במלכים ב כג, כד:

37 דה"י א כט. ניתן לראות שמדובר במעמד דמוי הקהל שכתוב 'ויקהל דוד', ומוקהלים נשיאי העם יחד עם כל העם ואף נאמר "וְעָתָה לְעֵינֵי כָל־יִשְׂרָאֵל קֹהֵל־יִקְוֶה וּבְאָזְנֵי אֱלֹהֵינוּ שְׁמְרוּ וְדַרְשׁוּ כָל־מִצְוֹת יְקֹנֶה אֱלֹהֵיכֶם" המזכיר מאוד את מעמד הקהל (וכך מפרש רש"י). במעמד ממונה שלמה בלשון דומה למינוי יהושע: "חֲזַק וְאַמֵּץ וַעֲשֵׂה אֶל־תִּירָא וְאֶל־תַּחַת כִּי יִקְוֶה אֱלֹהִים אֱלֹהֵי עֲמֹךְ לֹא יִרְפֶּךָ וְלֹא יַעֲזֹבֶךָ". המעמד דומה להקהל בין מבחינה לשונית ובין מבחינה תוכנית. את נדבת המשכן כבר חיברו חז"ל למעמד הקהל בזה"ק ח"ב דף קצה ע"א ומסתבר שהדברים אמורים אף לנדבת המקדש. 38 מלכים א ח. ניכר שאף מעמד זה הוא דמוי הקהל, שכתוב: "אִזּוּ יִקְהַל שְׁלֹמֹה אֶת־זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־כָּל־רָאשֵׁי הַמִּטּוֹת נְשִׂאֵי הָאֲבֹת לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל... וַיִּקְהֲלוּ אֶל־הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה כָּל־אִישׁ יִשְׂרָאֵל בִּירַח הָאֲתָנִים בַּחֹג הוּא הַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי". השורש קה"ל החוזר על עצמו, התקהלות זקני ישראל יחד עם כל ישראל, ודווקא בחג הסוכות מעיד על כך. כמו כן, בנאום שלמה מזכיר את חטא ישראל, גלות, שיבה בכל לבבם ובכל נפשם ותפילה לה' המזכיר בין בלשון ובין בתוכן את פרשת והיה אם שמוע הנקראת בהקהל. (כך בקהלת רבה א א: "למה נקרא שמו קהלת שהיו דבריו נאמרין בהקהל... שאמר 'אז יקהל שלמה'". לעומת חנוכת המשכן שהיה לקראת פסח בחג הלאומי, חנוכת המקדש היה בסוכות כחג אוניברסלי, כבית תפילה לכל העמים.

39 דה"י ב טו, ט-יח. ניכר שמעמד זה אף הוא דמוי הקהל, שקיבצו את כל ישראל ואף הנשים והטף, מתואר שהם באו בברית לדרוש את ה' "בְּכָל־לִבָּבָם וּבְכָל־נַפְשָׁם" המתכתב עם פרשת והיה אם שמוע ובכריתת הברית הריעו בחצוצרות ובשופרות ונשבעו בקול גדול.

40 דה"י ב כ, א-יג. ניכר שאף מעמד זה דמוי הקהל שכולם, ואף הנשים והטף התקבצו לביהמ"ק, והנביא אומר "אל־תִּירָאוּ וְאֶל־תַּחַתוּ" (כמו במינוי יהושע בהקהל).

41 מלכים ב יא, דה"י ב כג. מדובר בהפיכה להפלת עתליה והמלכת יורש העצר יואש שהוחבא בקוה"ק. ניכר שנעשה מעמד דמוי הקהל, שהרי חיכו לשנה השביעית כשחרור עבדים, והוציאו אותו יחד עם ה'עדות' שהוא כנראה ספר התורה (רש"י), תקעו בחצוצרות לכבוד המלך שעמד על העמוד והתייצב שם, שזהו המעמד למלך בהקהל (מלכים ב כג, ג), וכך חז"ל ביארו בתוספתא סוטה פ"ה ה"ח.

42 מלכים ב כג, דה"י ב לד. ניכר ביותר שמעמד זה הוא דמוי הקהל. יאשיהו אוסף את כל זקני ישראל והעם, מגדול עד קטן, וקורא את ספר התורה (הנקרא אף ספר הברית) באזניהם. בדה"י מתואר יאשיהו כמלך ששב לה' "בְּכָל־לִבָּבוֹ וּבְכָל־נַפְשׁוֹ" וכן במלכים: "אֲשֶׁר־שָׁב אֶל־יְקֹוֹק בְּכָל־לִבָּבוֹ וּבְכָל־נַפְשׁוֹ וּבְכָל־מְאֹדוֹ" – ביטויים הלקוחים מפרשיות שמע ו' והיה אם שמוע' הנקראים בהקהל, בגלל המהפכה הדתית שעשה לאחר המעמד.

43 נחמיה ח; נחמיה י. ניכר שהמעמד דמוי הקהל, שמתואר שעזרא הקהיל את כל ישראל, אנשים ונשים, ואת ראשי העם בתשרי עמד על הבמה, וקרא את ספר התורה באזניהם, וביארה בתרגום, ברך את העם וענו אמן כמו במעמד הר גריזים והר עיבל, וכתרו אמנה (ברית) ובעקבותיו חגגו את חג הסוכות. בדומה למשה ויהושע שכתבו את התורה גם עזרא כתב ספר תורה ואף שינה את הכתב ו"ראויה התורה שתינתן על ידו אילולא הקדימו משה" (סנהדרין כא ע"ב). ייתכן שהקדימו את המעמד לראש השנה על מנת לפרסם את חג הסוכות בעם, כדי שיחגגו אותו כמו שצריך, שהרי כתוב בהמשך שלמדו ראשי העם על חג הסוכות ובעקבות זאת, חגגוהו כמו שצריך. מהרבה סיבות אפשר להוכיח שזה כחזרה על מעמד הר גריזים.

44 בראשית יד, יח-כ; כו, לו; לא, נב-נד.

45 אף הציווי על מעמד הר גריזים והר עיבל מובא כמצוה החותמת את נאום משה השני בתחילת דברים המדגיש מאוד את עניין השארת הבחירה בידי האדם שיבחר בטוב בעצמו.

46 מדרש הגדול דברים כז טו.

... "למען הקים את דברי התורה הכתבים על הספר אשר מצא חלקיהו". אך מובא ברד"ק⁴⁷ בשם חז"ל שמצאו את הספר גלול ל"יולף יקולק אתך ואת מלךך אשר תקים עליך אל-גוי אשר לא ידעת: " המובא בקללות בפרשת כי-תבוא על גזירת הגלות. ואכן יאשיהו אומר ללויים⁴⁸ לגנח את ארון העדות⁴⁹, ובכך סתם את הגולל על מפגש ישראל עם התורה בצורה בלתי-אמצעית כמעמד הר סיני (ומבחינה זו, זהו המעמד הקהל האחרון שקיים כהלכתו).

יראה לעומת כריתת ברית:

תיאור התורה למעמד הר סיני מתחלק לשני חלקים: פרשת יתרו מתארת את מעמד מפחיד ובעל מורא (שם מחזכר לדוג' "קול תרועה חזק מאוד"), בו ה' כפה עליהן הר כגיגית שיקבלו את התורה. בפרשת משפטים, לעומת זאת, מתוארת מעמד כריתת ברית חגיגית בו העם הרבה יותר אקטיבי, בונה מזבח, זובח עולות ושלמים, אוכל ושמח שמחה גדולה. כך, במעמד בערבות מואב, יש כריתת בריאת המלווה בקריאת התורה במטרה להגביר את יראת ה', וכן במעמד הר גריזים והר עיבל. כך גם במעמד בסוף ימיו של יהושע, שבפרק כג מתואר נאום של יהושע שהעם פאסיבי בו הוא מבקר את העם. בפרק כד לעומת זאת, יהושע כורת ברית בו מעורב העם, ומביאם להעיד שיעבדו את ה' וישמעו לדבריו. במעמד הקהל, קורא המלך את התורה להגברת יראת ה' בעיניהם, אך גם כורת ברית עם ברכות והקללות.

ה. היקש לקריאת שמע – עול מלכות שמים ועול מצוות

ניכר מאוד יחס המצוה לפרשיות שמע ו-והיה אם שמוע, ובקבלת עול מלכות שמים ועול מצוות. כך לדוג' במעמד של המלך אסא:⁵⁰ "ויבאו בבג'ית לדרוש את-יה'... **בְּכָל-לְבָבָם וּבְכָל-נַפְשָׁם**:" כך במעמד הקהל של יאשיהו נאמר:⁵¹ "ויכרת את-הברית לפני יהוה ללכת אחרי יהוה ולשמור את-מצותיו ועדותיו וחקיו **בְּכָל-לְבָבוֹ וּבְכָל-נַפְשׁוֹ**..." וכן נאמר:⁵² "וכמהו לא-היה לפניו מלך אשר-שב אל-יהוה **בְּכָל-לְבָבוֹ וּבְכָל-נַפְשׁוֹ** ובכל-מאדו ככל תורת משה...".

כמו כן, במצוה למלך לכתוב ספר תורה נאמר:⁵³ "... וכתב לו את-משנה התורה הזאת... **וְקרא בו כל-ימי חייו למען ילמד ליראה את-ה' אלהיו לשמר את-כל דברי התורה הזאת** ואת-החקים האלה לעשותם:". המטרה זהה למצות הקהל בו קורא המלך "למען ישמעו ויראו את ה' לשמור מצוותיו". ואכן במעמד הר גריזים נאמר:⁵⁴ "ויכתב-שם על-האבנים את משנה תורת משה...". נראה ששם זה מגיע מקריאת שמע שכתוב:⁵⁵ "**וְשָׁנַתָּם** לבניך ודברת בם".

⁴⁷ מלכים ב כב יא.

⁴⁸ כממונים על ארון העדות והתורה (דה"י ב לה, ג; דברים יז, ט; דברים לא, ט; דברים לא, כה; יהושע ח, לג). לכן דוקא עזרא מוציא את ספר התורה (נחמיה ח א), וכן הכה"ג מביא למלך את ספר התורה בהקהל, הכהנים אחראים על ההקהלה עם החצוצרות לפי חז"ל, וחולקו השבטים במעמד הר גריזים והר עיבל בין ההרים כחלוקת אבני האפוד על כתפי הכה"ג (סוטה לו ע"א).

⁴⁹ ירושלמי שקלים ו א: "יאשיהו גנזו כיון שראה שכתוב 'יולך ה' אותך ואת מלכך אשר תקים עליך אל גוי אשר לא ידעת'... עמד וגנזו" (וכן בתוספתא סוטה יג א ובמדרש הגדול דברים כז טו). אין מקור לדברי הרד"ק במפורש בחז"ל. ייתכן שלמד זאת שכתוב שיאשיהו 'ראה' שכתוב פס' זה ובלשון מדרש הגדול "**מצא** כתוב בתורה יולך...", שמשמע שמתייחס למציאת יאשיהו כשמצאו את ספר התורה.

⁵⁰ דה"י ב טו, יב.

⁵¹ דה"י ב לד, לא.

⁵² מלכים ב כג, כה.

⁵³ דברים יז, יח-יט.

⁵⁴ יהושע ח, לב.

⁵⁵ דברים ו, ז.

יחס קריאת שמע והקהל אף מסתבר על בסיס הבחינה שמגמת הקהל להגביר את יראת ה' לשמור מצוותיו.⁵⁶

ו. האחדות וההשתוות

בחינה נוספת במצוה היא עצם ההקהלה לצורך אחדות העם. אכן כתוב במעמד הר סיני:⁵⁷ **וַיִּסְעוּ מִרְפִּידִים וַיָּבֹאוּ מִדְבַּר סִינִי וַיַּחֲנוּ בְּמִדְבַּר וַיַּחֲזִקֵם יִשְׂרָאֵל נֶגֶד הָהָר**. ידועים דברי חז"ל (רש"י שם): "ויוחן שם ישראל - כאיש אחד בלב אחד...". חכמים דייקו שהתורה התנסחה דווקא בלשון יחיד בביאה להר סיני אף שממש באותו פסוק התורה מתנסחת בלשון רבים. ניגוד זה אנו מוצאים אף בפרשיית הקהל:⁵⁸ **"בָּבוֹא כָּל־יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת נֶגֶד כָּל־יִשְׂרָאֵל בְּאַזְנֵיהֶם: הַקֹּהֵל אֶת־הָעָם וְגֵרָף אֲשֶׁר בְּשַׁעְרֶיךָ לְמַעַן יִשְׁמְעוּ וְלַמָּדוּ וַיִּרְאוּ אֶת־ה' אֱלֹהֵיכֶם וְשָׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־דְּבָרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת**". הרעיון כתוב במפורש בחנוכת המזבח בשיבת ציון:⁵⁹ **"וַיַּעַל הַחֹדֶשׁ הַשְּׂבִיעִי וּבְגִי יִשְׂרָאֵל בְּעָרִים וַיֹּאסְפוּ הָעָם כְּאִישׁ אֶחָד אֶל־יְרוּשָׁלָּם**". וכן בהקהל של עזרא:⁶⁰ **"וַיֹּאסְפוּ כָּל־הָעָם כְּאִישׁ אֶחָד אֶל־הַקְּרוֹזִב..."**.

בשמיטת כספים נאמר:⁶¹ **"מִקֵּץ שִׁבְע־שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה: זֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט כָּל־בָּעַל מִשָּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יִשָּׂה בְרַעְהוֹ לֹא־יִגָּשׁ אֶת־רַעְהוֹ וְאֶת־אִחִיו כִּי־קָרָא שְׁמִטָּה לִיקוּק**". ביחס לתיארוך מעמד הקהל נאמר גם:⁶² **"מִקֵּץ שִׁבְע־שָׁנִים בְּמַעַד שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה**". מעמד הקהל נקבע באותו זמן של שמיטת כספים. כך, בשנת היובל, החלה תמיד במוצאי שנת שמיטה, משוחררים כל העבדים ביה"כ, זמן מועט לפני מעמד הקהל. נראה שהאירועים מתחמנים זה לזה כדי ליצור השתוות ואחדות במעמד הקהל. בחינה זו מסבירה גם כן מדוע המעמד דווקא בחג הסוכות, בו אוספים את התבואה, שבו יש מצוות רבות הדואגות לאוכלוסיות החלשות בחברה, כגון מעשר עני, לקט, שכחה ופאה (ואכן נקראים פרשיות המעשרות בהקהל).

כך גם יש חיוב של ביאת הגרים למעמד, ומשמעותו מתברר מפרשת ניצבים:⁶³ **"אַתֶּם נִצְבִּים הַיּוֹם כְּלָכֶם... רְאִשֵׁיכֶם שְׂבִיטֵיכֶם זְקֵנֵיכֶם וְשִׁטְרֵיכֶם כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל... וְגֵרָף אֲשֶׁר בְּקֶרֶב מַחֲנֶיךָ מִחֹטֵב עֹצֵר עַד שֹׂאֵב מִיָּמֶיךָ**". מעמד הגר הוא הנמוך ביותר ואף הוא מצווה לבוא עם נשיאי העם כאחד.

חז"ל הוסיפו וטענו שהתחדש דין ערבות מבחינה זו.⁶⁴ את עניין ההשתוות אנו מוצאים בדברי חז"ל על המעמד-הקהל של יהושפט ביחס לנבואת יחזיאל:⁶⁵ **"וְרוּחַ אֱלֹהִים לָבָשָׁה אֶת זִכְרִיָּה וְגו' וַיַּעֲמֵד מַעַל לָעָם**, וכי מעל ראשי העם היה הולך, אלא שראה עצמו גדול מכל העם. אבל יחזיאל לא עשה כן... 'וַיַּחֲזִיאל בֶּן זִכְרִיָּה... הִיטָּה עָלָיו רוּחַ ה' בְּתוֹךְ הַקֹּהֵל', **מֵהוּ בְּתוֹךְ הַקֹּהֵל, שֶׁהָשׂוּה עֲצָמוֹ לַקֹּהֵל**".

ז. העברת המסורת לדורות

עיקרון נוסף הוא העברת המסורת לדורות הבאים כפי שכתוב במצות הקהל: **"הַקֹּהֵל אֶת־הָעָם... וְהִטָּף... וּבְנֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ יִשְׁמְעוּ וְלַמָּדוּ לִירְאָה אֶת־ה' אֱלֹהֵיכֶם כָּל־הַיָּמִים..."** העיקרון נמצא במעמד הר סיני:⁶⁶

⁵⁶ ייתכן שמבחינה זו מעמד הקהל הוא במוצאי השביעית כדי שלא יהיה האדם טרוד כמו שק"ש נאמר דווקא בלא טירדה (ברכות טז ע"א).

⁵⁷ שמות יט, ב.

⁵⁸ דברים לא, יא-יב.

⁵⁹ עזרא ג, א.

⁶⁰ נחמיה ח, א.

⁶¹ דברים טו, א-ב.

⁶² דברים לא, י.

⁶³ דברים כט, ט-י.

⁶⁴ מכילתא דר' ישמעאל יתרו מסכתא דבחדש ה.

⁶⁵ קהלת רבה י ד.

⁶⁶ דברים ד, ט.

... וְהוֹדַעְתֶּם לְבִנְיָן וּלְבִנֵּי בִנְיָן: "אֲתֶם נִצְבִּים הַיּוֹם... טַפְכֶּם... וְלֹא אֲתֶכֶם לְבִדְכֶם אֲנֹכִי כִּרְתֹּת אֶת־הַבְּרִית הַזֹּאת... כִּי אֶת־אֲשֶׁר יִשְׁנֹוּ פֹה עֲמֹנָה... וְאֵת אֲשֶׁר אֵינָנוּ פֹה עֲמֹנוּ הַיּוֹם:", ואף בפרשת שמע כתוב: ⁶⁸ "וְשִׁנַּנְתֶּם לְבִנְיָן...".

אכן מסופר ⁶⁹ שרבי יהושע ביקש לשמוע את דרשת ר' אלעזר בן עזריה כשעלה לנשיאות:

"אמרו לו: בפרשת הקהל. - ומה דרש בה? הקהל את העם האנשים והנשים והטף אם אנשים באים ללמוד, נשים באות לשמוע, טף למה באין? כדי ליתן שכר למביאיהן. אמר להם: מרגלית טובה היתה בידכם ובקשתם לאבדה ממני!"

רבי יהושע אהב רעיון זה שעליו נאמר 'אשרי יולדתו' ⁷⁰ "שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו **אזניו** בדברי תורה". ⁷¹ כלומר, יש רעיון מיוחד של שיתוף הטף אף שלא מבינים.

ח. דרישה ותורה שבעל פה

מעבר לקריאה של הדברים, יש גם עיקרון של ביאור הדברים. כך נאמר בציווי על מעמד הר גריזים: ⁷² "וְכָתַבְתָּ עַל־הָאֲבָנִים אֶת־כָּל־דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בָּאֵר הַיָּטֵב:", וכך חז"ל דרשו ⁷³ שתורגם בשבעים לשון. כך, בערבות מואב נאמר ⁷⁴ "הוֹאִיל מִנְּשָׂה בָּאֵר אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת". וכך גם נאמר בהקהל של עזרא במפורש: ⁷⁵

"וַיִּקְרְאוּ בִסְפָר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מִפְּרֹשֶׁ וְשׁוֹם שְׁכָל וַיְבִינּוּ בַּמִּקְרָא:"

ובאמת חז"ל מפרשים ⁷⁶ שעזרא חידש את הכתב, שדרש את הביטוי 'משנה התורה' שהכתב ראוי להשתנות. מלבד המשמעות של **שינון** כחזרה, במשמעות המילה גם **שינוי**. בזה הציג זווית חדשה המותאמת לדורו. לפי זה, תפקידו של המלך ב'וכתב לו את משנה התורה הזאת' הוא להתאים את התורה ולחשוף בה זווית המתאימה לדורו. ⁷⁷ ייתכן ששינוי הכתב שעשה עזרא נעשה במסגרת מעמד הקהל ⁷⁸, וכך פירשו חז"ל: ⁷⁹

"ויקראו בספר תורת האלהים - זה מקרא, מפורש - זה תרגום, ושום שכל - אילו הטעמים, ויבינו במקרא - אילו ראשי פסוקים, ר' חייא בר לוליני אמר אילו תנאות, רבנין דקיסרי אמרי מיכן למסורות."

⁶⁷ דברים כט, ט-יד.

⁶⁸ דברים ו, ז.

⁶⁹ חגיגה ג ע"א.

⁷⁰ אבות ב, ח.

⁷¹ ירושלמי יבמות פ"א ה"ו. 'אזניו' מזכיר את מעמד הקהל שקורא **באזניהם**.

⁷² דברים כז, ח.

⁷³ סוטה פ"ז מ"ה.

⁷⁴ דברים א, ה.

⁷⁵ נחמיה ח, ח. וכן בפס' ב, ג, ט, יג.

⁷⁶ סנהדרין כא ע"ב.

⁷⁷ בבחינת יפתח בדורו כשמואל בדורו.

⁷⁸ ספר דברים נקרא 'משנה תורה' שהיא מציגה את התורה מזווית אחרת וכפי שהראנו ש'והואיל משה באר את התורה', וראה בראשית רבה מט ב.

⁷⁹ בראשית רבה לו ח. וכן במגילה ג ע"א, ירושלמי מגילה פ"ד ה"א, בראשית רבה נח לו, זוה"ק כרך ב ויקהל רה ע"ב בגרסאות שונות קצת.

במסגרת המעמד דרשו את התורה ופירושה. וכך נאמר ביחס למצות הקהל בתוספתא: ⁸⁰ "ודרשיות נדרשות בה". עיקר זה מהווה איפה הוצאה לפועל של בחינת השירה שהיא מושמת בפיהם של ישראל. ⁸¹

ט. היקש לראיה - ריכוז התורה והעבודה וקשירתה לממלכה ולהנהגה

התורה קבעה שמצות הקהל נקראת בחג סוכות. אולם, התורה לא מסתפקת בזה ומבארת: ⁸² "בְּבֹא כָל־יִשְׂרָאֵל לְרֹאוֹת אֶת־פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּמָקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר תִּקְרָא אֶת־הַתּוֹרָה הַזֹּאת". למה צריך לומר שהעם עולים בסוכות? אלא שהרעיון גם פה הוא לראות את פני ה' במקדש. הביטוי "לְרֹאוֹת אֶת־פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ" מופיע גם ביחס לשלוש רגלים וחובת הראיה. ⁸³ במעמד הקהל התורה מכוונת לחיבור התורה והקודש לעם ולמוסדות הממלכה והנהגה, ולכן דוקא המלך קורא את התורה. ⁸⁴ פעם בשבע שנים, התורה מחדשת את חיבור האומה ומנהיגיה ⁸⁵ לקודש במקדש ולתורה ככלל.

לפי זה, החיוב לקרוא את פרשת המעשרות המיועדים לפרנסת שבט לוי משרתי המקדש ומורי ההוראה והתורה בישראל מהותי למעמד הקהל. רעיון זה הוא העומד במהותו של שנת השמיטה המחזיר את כל האדם והאדמה לה', ובמהותו של חג הסוכות המחזיר את ישראל לתקופת המדבר שבו חנו סביב המשכן בסוכות שריים תחת השפעת המשכן בענני הכבוד, כך ישראל שבים וחונים בסוכות בירושלים תחת השפעתה של המקדש. ⁸⁶ לכן מעמד הקהל ראוי להיות דווקא במוצאי שביעית בחג הסוכות.

י. הכנה לקראת שנות המעשה

תזמון המעמד במוצאי השמיטה מהווה הכנה לקראת שנות המעשה הבאות. לפי בחינה זו, נראה שקוראים על המעשרות וביעור מעשרות, כהכנה לתקופה הבאה. הדבר נעשה דווקא בחג הסוכות, חג האסיף, שאז אוספים את התבואה, ומפרישים תרומות ומעשרות ומתנות העניים. ⁸⁷

⁸⁰ סוטה פ"ז ה"ט.

⁸¹ עיין בעירובין נד ע"ב, מכילתא דר' ישמעאל משפטים מסכתא דנזיקין פרשה א, לקח טוב שמות כא א, ילקו"ש משפטים שט, מדרש הגדול שמות כא א, מגילת תענית ד"ה בארבעה בתמוז ורש"י שמות כא א, המבארים את הפסוק 'ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם' שיש לסדר אותם ואף לשנות כמה פעמים כדי שיבינו. כך מסבירים גם את 'שימה בפיהם' ביחס לשירה במעמד הקהל, וכן במדרש אגדה לד כז. וכך ביהושע כד במעמד בסוף ימיו נאמר "וישם לו חק ומשפט" ורש"י מפרש באופן זה. עיין עוד על כך בעירובין נד ע"ב, במדבר רבה יד, ד ובמדרש הגדול דברים לא, יט המסבירים 'שימה בפיהם' – סימנים בפיהם. הוכחה לפרשנות זאת מירמיה לא, כ: "הציבי לך ציונים, שימי לך תמרורים". סימן, ציון או תמרור הם בעצם הצבת שם – 'שימה' מלשון קריאה בשם. יש דמיון בין פס' ביחס לתפילין בפרשת קדש (שמות יג, ט) לבין השירה. ביחס לתפילין אומרת התורה: "וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל־יָדְךָ וּלְזִכְרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת יְקֹוֹק בְּפִיךָ", ובדברים לא: "וְעַתָּה כְּתֹבוּ לָכֶם אֶת־הַשִּׁירָה הַזֹּאת וּלְמַדָּה אֶת־בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל שִׁמָּה בְּפִיהֶם לְמַעַן תִּהְיֶה־לִּי הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְעֵד בְּבִנֵּי יִשְׂרָאֵל". כמו שהתפילין מהווים אות וזכרון דהיינו סימן לתורה (ואכן כתוב ב'והיה אם שמוע' "ושמתם לאות על ידך" מלשון שם) בישראל כך השירה מהווה עד לתורה בישראל על ידי סימנים.

⁸² דברים לא, יא.

⁸³ שמות לד, כד. ביטויים דומים – שמות כג, טו-יז; שמות לד, כ-כג; דברים טז, טז; שמואל א א, כב. חז"ל עמדו על קשר זה (חגיגה ג ע"א) ודרשו גזירה שווה ראה – ראה.

⁸⁴ רעיון זה הוא גם בבסיס הציווי למלך לכתוב ספר תורה משלו.

⁸⁵ בכמעט כל המעמדות מצינו את הדגש שגם נשיאי וראשי העם באים וקוראים יחד.

⁸⁶ סוכות מושתת על השמחה ('ושמחת בחגך' ושמחת בית השואבה), ושמחה בכל מקום בתורה מתייחסת למצוות הקשורות לביאה או נוכחות סביב המקדש (דברים יב, יח – נדרים ונדבות, דברים יז, כו – מעשר שני, דברים טז, יא – שבועות ונדבות המלווים חג זה, דברים טז, יד – חג הסוכות, דברים כז, ז – מעמד הר גריזים שארון הברית היה במרכז והעם סביבו).

⁸⁷ כתוב באבות פ"ה מ"ט: "בארבעה פרקים הדבר מתרבה: ברביעית ובשביעית ובמוצאי שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה ברביעית מפני מעשר עני שבשלישית בשביעית מפני מעשר עני שבששית ובמוצאי שביעית מפני פירות

שאר מעמדי הקהל מהתנ"ך באמת באים כהכנה לקראת תקופה חדשה: מעמד הר סיני לאחר יציאת מצרים, ערבות מואב לקראת הכניסה לארץ, מעמד הר גריזים בתחילת ההתנחלות והכניסה לארץ, מעמד בסוף ימי יהושע לקראת התקופה אחריו, מעמדות לקראת בניין המשכן והמקדש על ידי משה ודוד, חנוכת המשכן והמקדש על ידי משה ושלמה, יהושפט לקראת יציאה למלחמה, מעמד של יאשיהו לקראת יציאה לגלות ומעמד של עזרא בשיבת ציון לקראת בניין הארץ.

יא. העדות השירה והשראת השכינה

כפי שראינו לעיל, התורה והשירה מהווים שני עדים המקיימים את דבר ה'88. אולם, בשירת האזינו אנו מוצאים שני עדים אחרים - השמים והארץ89: "הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַר־יָי". כך אנו מוצאים במעמד הר סיני:90 "... וְעִשִּׂיתֶם הָרַע בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ... הָעֵדוּתִי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ כִּי־אֲבֹד תֵּאבְדוּן מִהָרַע מֵעַל הָאָרֶץ...".91 וכן בערבות מואב:92 "הָעֵדוּתִי בְּכֶם הַיּוֹם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ הַחַיִּים וְהַמָּוֶת נִתְּנִי לְפָנֶיךָ הַבִּרְכָּה וְהַקְלָלָה...". ואף ביחס להקהלת הזקנים:93 "וְאֶעֱיֵדָה בְּכֶם אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ". במעמד דמוי הקהל בסוף ימי יהושע נאמר:94 "הִנֵּה הָאָבֶן הַזֶּה אֲתֵּי־נָה בָּנוּ לְעֵדָה כִּי־הִיא שְׂמֵעָה אֶת כָּל־אֲמַר־יָי אֲשֶׁר דִּבֶּר עִמָּנוּ וְהִיְתָה בְּכֶם לְעֵדָה פֶּן־תִּכְחַשּׁוּן בְּאַלְהֵיכֶם: "הַמִּקְבִּיל ל"וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַר־יָי".95 השמים והארץ הם העדים המאזינים והשומעים, אך הם גם העדים הם המשמיעים ומעידים באזני העם את התורה והשירה (ארור אשר לא ישמע), כשטר התחייבות עם עדי קיום. ייתכן שיש להקביל את התורה לשמים המובדלת וקדושה המושמת בתוך קודש הקדשים, ואת השירה לארץ כתורה בארץ המושמת בפיהם של ישראל כתושב"ע.96

יותר מזה, עדות השמים והארץ, מתבטא בעצם הבריאה. הבריאה עצמה מתעוררת כנגד ישראל אם הם עוזבים את ה', כמתואר בשירת האזינו. הופעה זאת של התורה במציאות היא התגלות השכינה, הופעתה המעשית של התורה בבריאה. השכינה מתגלה בפיהם של ישראל דרך השירה והנבואה97, וכן היא מתגלה במקדש בדברים המבטאים עניינים רוחניים כמו ענן ואש. העדות הוא בעצם בחיבור עליונים ותחתונים, השמים והארץ, התורה והשירה, הקב"ה וישראל.

אהל-מועד בנוי סביב ארון העדות שמעליו ה' נועד למשה98 זה מקור שמו. אף המקדש הנקרא דביר99 ה' נועד לישראל באורים ותומים, בנבואה שמקורה מארון העדות100, בסנהדרין המוציא הוראה מלשכת הגזית,

שביעית ובמוצאי החג שבכל שנה ושנה מפני גזל מתנות עניים: "אלו בדיוק הנושאים עליהם המלך מקריא לפני העם, ולכן הקהל נעשה במוצאי שביעית בחג הסוכות.

88 על פי שנים עדים יקום דבר.

89 דברים לב, א.

90 דברים ד, כה-כו.

91 ספרי דברים האזינו שו.

92 דברים ל, יט.

93 דברים לא, כח.

94 יהושע כד, כז.

95 רד"ק ואברבנאל.

96 התורה בכוונה מחליפה בין עדות התורה והשירה לעדות השמים והארץ.

97 מורה נבוכים חלק ב פרק מה.

98 "וְנוֹעַדְתִּי לָךְ שֵׁם וְדִבַּרְתִּי אֵתְךָ מֵעַל הַכַּפֹּרֶת מִבֵּין שְׁנֵי הַכְּרֻבִּים" (שמות כה כב), "פֶּתַח אֶהְל־מוֹעֵד לְפָנַי יִקְוָה אֲשֶׁר אֲוַעֵד לְכֶם שְׂמָה לְדַבֵּר אֵלַיךְ שֵׁם" (שמות כט מב), וכן שמות ל ו; שמות ל לו; במדבר יז יט.

99 מלשון דיבור (רש"ר הירש שמות כז א), ואכן יונה בן אמיתי זכה לנבואה בשמחת בית השואבה במקדש (ירושלמי סוכה ג א), ועיין בבראשית רבה ע ח שבשמחת בית השואבה זכו לרוה"ק, וכן בברכות ז ע"ב ר' ישמעאל בן אלישע ראה בקוה"ק גילוי מלאכי.

100 ספר העיקרים מאמר ג פרק יא.

ובסימנים אחרים כגון לשון הזהירות ביוה"כ, הענן והאש האוכלת את הקרבנות, ומאהל-מועד והדביר מופיע העדות על קשר הקב"ה עם ישראל,¹⁰¹ של השכינה.¹⁰² לכן במעמד הקהל, מתייצבים סביב אהל-מועד או המקדש. במעמדות דמויי הקהל בתורה גם-כן מתייצבים מול אהל-מועד,¹⁰³ והמעמדות בנ"ך היו סביב המקדש. כמו כן, בהקהל יש השראת שכינה, לדוג', יחזיאל התנבא במעמד הקהל של יהושפט.¹⁰⁴ השראת השכינה באה מתוך השמחה של סוכות ולכן המעמד דווקא אז. כך זובחים זבחים לאחר התגלות ה' כפי שמופיע הרבה בתנ"ך.¹⁰⁵ מטרת עדות התורה והשירה ושירת האזינו היא שלמרות שישראל חוטאים, אין ה' עוזב אותם אלא רק מסתיר פניו.¹⁰⁶

יב. היקש לחצוצרות

אחת המטרות של החצוצרות הוא למען הקהלת העם. תקיעה זו היא מעבר לשיטה טכנית לכנס את העם, אלא היא נועדה לשחזר את ה"קול שופר חזק מאוד" במעמד הר סיני כחלק משיחזור המעמד. כמו כן, הוא מגביר יראה ומעורר לתשובה כמו שופר.¹⁰⁷ אך בדקדוק בפרשה נראה רעיון נוסף:¹⁰⁸

"עֲשֵׂה לָךְ שְׁתֵּי חֲצֹצְרוֹת... וְהָיוּ לָךְ לְמִקְרָא הַעֲדָה... וְתִקְעוּ בָהֶן וְנוֹעְדוּ אֵלַיךְ כָּל־הָעֵדָה אֶל־פֶּתַח אֹהֶל־מוֹעֵד: וְאִם־בָּאֲחֵת יִתְקַעוּ וְנוֹעְדוּ אֵלַיךְ הַנְּשִׂאִים רָאשֵׁי אֲלֹפֵי יִשְׂרָאֵל... וּבַהֲקֵי־לְךָ אֶת־הַקֹּהֵל תִּתְקַעוּ וְלֹא תִרְעוּ: וּבְנֵי־אֶהֱרֹן הַכֹּהֲנִים יִתְקַעוּ בַּחֲצֹצְרוֹת... וּבַיּוֹם שֶׁמִּחֲתַכֶּם וּבְמוֹעֲדֵיכֶם וּבְרָאשֵׁי חֳדָשֵׁיכֶם וּתְקַעְתֶּם בַּחֲצֹצְרוֹת עַל־עֲלֵיתִיכֶם וְעַל זִבְחֵי שְׁלֵמֵיכֶם."

התורה מצוה לתקוע בחצוצרות בהקהלת ראשי העם, הנשיאים והעם, ביום שמחתכם, שייתכן שזה בניצחון במלחמה (אבן-עזרא) או ברגלים (ספרי) או שמחת בית-השואבה (רבינו מיוחס), במועדים ובראשי החודשים. השורש 'עדות' חוזר על עצמו כמילה מנחה. העדות מקשרת את החצוצרות ומהותם לבחינת העדות. לפי זה זמנים אלו, של המועדים, ראשי החודשים, הרגלים, יום ניצחון במלחמה והקהל מתאימים מאוד לבחינת הקהל. אם כן, הזמן המתאים ביותר למעמד הקהל הוא בחג הסוכות לצורך שילוב העדות עם השמחה במקדש להביא להשראת השכינה.

לסיכום, מבנה המצוה הוא כך ויחסי הבחינות השונות:

¹⁰¹ "וְכָל־עֵדָת יִשְׂרָאֵל הַנוֹעֲדִים עָלָיו אֶתּוֹ לִפְנֵי הָאָרוֹן... וַיָּבֹאוּ הַכֹּהֲנִים אֶת־אֲרוֹן בְּרִית־יְקֹוֹק... אֶל־דְּבִיר הַבַּיִת אֶל־קֹדֶשׁ הַקֹּדֶשִׁים אֶל־תַּחַת כְּנָפֵי הַכְּרוּבִים:" (מלכים ב' ח, ה-ו; כמו שבמשכן נועד ה' למשה מבין שני הכרובים בשמות כה כב). וכן התורה מקבילה בהשראת השכינה שכתוב בשמות מ, לד-לה: "וַיִּכֶס הָעֲנַן אֶת־אֹהֶל מוֹעֵד וּכְבוֹד יְקֹוֹק מָלָא אֶת־הַמִּשְׁכָּן: וְלֹא־יָכֹל מֹשֶׁה לְבֹא אֶל־אֹהֶל מוֹעֵד כִּי־שָׁכַן עָלָיו הָעֲנַן וּכְבוֹד יְקֹוֹק מָלָא אֶת־הַמִּשְׁכָּן:" ובחננוכת המקדש כתוב (מלכים א' ח, י-יא): "וַיְהִי בְצֵאת הַכֹּהֲנִים מִן־הַקֹּדֶשׁ וְהָעֲנַן מָלָא אֶת־בֵּית יְקֹוֹק: וְלֹא־יָכֹלוּ הַכֹּהֲנִים לַעֲמֹד לְשֶׁרֶת מִפְּנֵי הָעֲנַן כִּי־מָלָא כְבוֹד־יְקֹוֹק אֶת־בֵּית יְקֹוֹק:"

¹⁰² במדרש הגדול במדבר י, יט נאמר שהנועדות באהל-מועד הוא השכינה.

¹⁰³ כגון בנדבת המשכן בפרשת ויקהל, בחטא קורח ועדתו ובחטא מי מריבה.

¹⁰⁴ דה"י ב' כ, יב. וכן סדר עולם רבה טו נאמר שאין השכינה שורה אלא בהקהל, והמדרש מוכיח זאת ממעמד הר סיני, חנוכת המשכן וחנוכת המקדש.

¹⁰⁵ אברהם בשכם בבראשית יב, ז; יצחק לאחר שנראה אליו ה' בבראשית כו, כד-כה; יעקב בבית אל בבראשית לה,

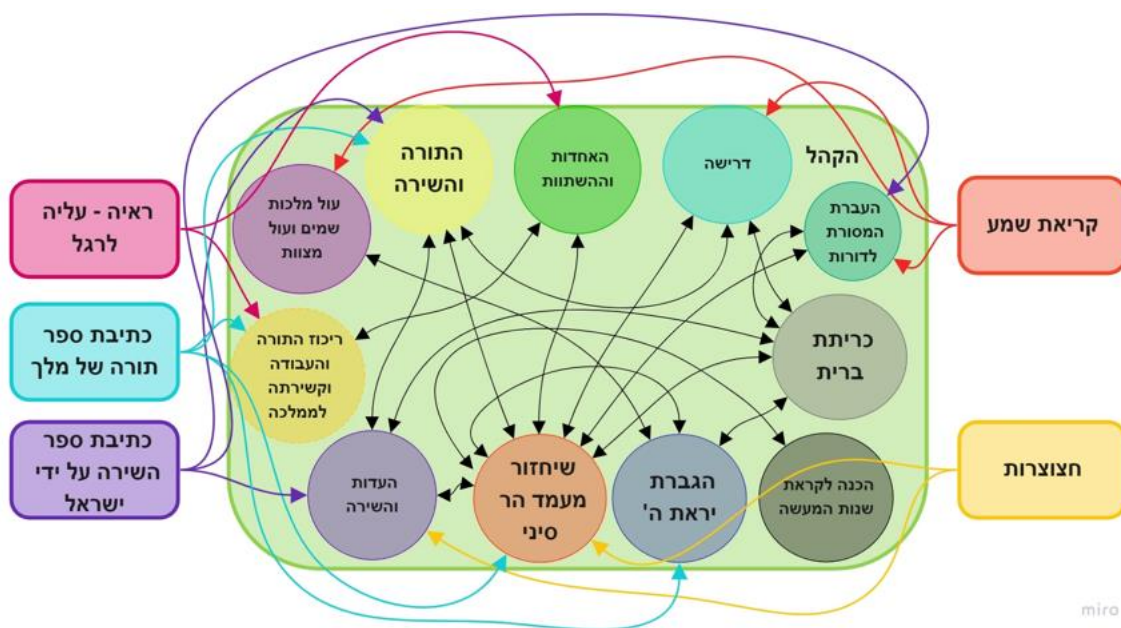
א-ז; מעמד הר סיני בשמות כ, יח-כ; העם בבוכים בשופטים ב, א-ו; גדעון בשופטים ו, כג-כד; מנוח בשופטים יג, כ.

¹⁰⁶ לכן מובא הביטוי היחידי בספר דברים 'אהל-מועד' ומתייצב משה במינוי יהושע כשמאציל רוחו עליו להשראת השכינה, שכל המקרים של התייצבות לפני אהל-מועד הוא לצורך האצלת והשראת שכינה (מכילתא דרשב"י שמות יד,

יג).

¹⁰⁷ וכך בהקהל של אסא (דה"י ב' טו יד): "וַיִּשָּׁבְעוּ לִיקְוֹק בְּקוֹל גָּדוֹל וּבְתִרְעָה וּבַחֲצֹצְרוֹת וּבְשׁוֹפָרוֹת:"

¹⁰⁸ במדבר י, ב-י.

איחוד הבחינות

כפי שראינו קיימים דינים מסוימים השייכים לבחינה כזאת או אחרת. כעת לאחר שהצגנו את הבחינות השונות והיחס ביניהם. נעלה מספר שאלות בהגדרת המצוה שההכרעה בהם בנויה על איחוד הבחינות.

מי קורא את ספר התורה?

התורה אכן השאירה (במכוון) שאלה זו בצורה סתומה¹⁰⁹. נדון בבחינות השונות:

- מצד התורה, היא הופקדה בידי הכהנים והלויים וראוי שהם יעשו זאת כמופקדים על הוראת התורה לישראל, ומצד השירה הרי היא ניתנה ליהושע במנהיג העם. מצד בחינת היראה ראוי שהמלך יקרא שכלפיו יש יראה ("שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך") ומלכותא דארעא כעין מלכותא דרקיעא.
- מעמד הר-סיני: כפי שהרמב"ם אומר, ראוי שהמלך יקרא כשליח להשמיע דברי הא-ל.
- היקש לראיה וקשירת התורה לממלכה: ראוי שהמלך יקרא.

מסקנת חז"ל היא למעשה פשרה. הכהנים מקהילים את העם בחצוצרות והכה"ג כממונה על התורה מוסר למלך את הספר, אך בפועל המלך קורא את ספר התורה (ייתכן וביססו זאת על הנביאים שרואים שם שהמלך קרא בכל המקרים – יהושע, דוד, שלמה, אסא יהושפט, יואש, יאשיהו ועזרא), חוץ מביוה"כ המבוסס על הקהל, בו הכה"ג קורא כשאר עבודות היום. אין התייחסות בחז"ל מי דורש ומבאר, אך מנחמיה ח, ז-ח משמע שהלויים מבארים.¹¹⁰ סביר להניח שקריאת המלך איננה מעכבת כהשערת התפארת ישראל¹¹¹ שהרי התורה לא פירשה, אלא מסרן הכתוב לחכמים. יוסף בן מתתיהו העיד שהכה"ג היה הקורא.¹¹²

¹⁰⁹ התוס' יו"ט דייק מ'תקרא' שנאמר בלשון יחיד, וכן המלך כותב ספר תורה עם תכלית זהה אך זה לא מפורש.

¹¹⁰ בסוטה פ"ז מ"ה נאמר שהכהנים אמרו את הברכות והקללות במעמד הר-גריזים.

¹¹¹ סוטה פ"ז מ"ח.

¹¹² קדמוניות היהודים ד ח יב. ייתכן שדבריו מבוססים על מה שראה בימיו בתקופת המרד הגדול נגד הרומאים (שבסופו נחרב המקדש), בתקופה שלא היה מלך בישראל. מסתבר שבאותה תקופה, בהנחה שעדיין קיומה המצוה בימיו, התורה נקראה על ידי הכה"ג.

~~~~~

מה קוראים במעמד?

מצד טירחא דציבורא ברור שאי אפשר לקרוא יותר מדי (משום כך אין קוראים בקריאת שמע את פרשת בלק). בבחינות השונות:

- בחינת התורה והשירה: היה ראוי לקרוא את פרשת האזינו.
- כריתת הברית: את הברכות והקללות.
- היקש לק"ש: את פרשות שמע ו-והיה אם שמוע.
- דרישה: תרגום, ביאור ופרשנות לכתוב.
- הכנה לקראת שנות המעשה: פרשות המעשרות וביעור-מעשרות.
- מסתבר שגם עשרת הדיברות ופרשת המלך.

חז"ל אכן קבעו שיש לקרוא את כל הנ"ל למעט האזינו (משום טירחא דציבורא).¹¹³

איפה קוראים?

מצינו שבתקופות שונות המעמד נעשה במקומות שונים. בחנוכת המשכן בפתח אהל-מועד, בימי שלמה מול המזבח, בימי יהושפט בחצר החדשה, בימי עזרא ברחוב בירושלים, בימי יואש בירושלים בהר הבית ובימי אגריפס בעזרת נשים. נחלקו חז"ל¹¹⁴ אם המעמד נעשה בעזרת נשים או בהר הבית. נראה שמסרן הכתוב לחכמים שאין מקור בתורה.¹¹⁵

באיזה ספר קוראים?

בתורה מצות הקהל מובאת יחד עם כתיבת התורה ע"י משה, ומנגד, במצוה למלך לכתוב ספר תורה כתוב תכלית זהה להקהל - הגברת היראה. נדון בבחינות השונות:

- התורה והשירה והעדות: ראוי יותר את ספר משה כתורה שבכתב שבארון העדות.
- שיחזור מעמד הר-סיני, העברת המסורת לדורות: ספר משה, בתור הספר המקורי המועבר לדור הבא.
- הגברת היראה: ס"ת של המלך שטעמם זהה
- קשירת התורה לממלכה: ס"ת של המלך.

נחלקו בזה רש"י כנגד תוספות¹¹⁶, וראבי"ה¹¹⁷.

¹¹³ לרמב"ם גרסה אחרת במשנה.

¹¹⁴ תוספתא סוטה פ"ז הי"ג.

¹¹⁵ ייתכן שנקבע המקום ע"פ מספר המשתתפים, ובימי אגריפס פשוט לא באו הרבה ולכן התקהלו בעזרה, אך חז"ל טענו שבמקדש כמקום השכינה 'מועט מחזיק את המרובה' בנס, שהשכינה איננה תלויה במקום: הארון בקוה"ק (יומא כא ע"א), בחטא מי מריבה (במדבר-רבה יט ט), במעמד הר-סיני (מדרש-אגדה ויקרא ח ג), בחנוכת המשכן (ויקרא-רבה י ט), בעליה לרגל ובקיבוץ העמים לע"ל (יומא כא ע"א ואבות דר"נ נ"א פרק לה).

¹¹⁶ בב"ב יד ע"ב.

¹¹⁷ סימן תתקצ"א.